

EL PROCÈS DE MOSSÈN LLACH PER PRESUMPTA VIOLACIÓ DE MARGARIDA, MULLER DE GUILLEM MARTÍ, PASTISSER DE FIGUERES (1610)

EDUARD SIERRA VALENTÍ

Resum

Els processos de l'Antic Règim constitueixen la font d'informació més abundosa que tenim sobre la vida quotidiana del *popolo minuto* d'aquells temps. I, dins dels processos, els substanciats per la cúria episcopal tenen especial interès per referir-se més directament a qüestions de costums i comportament, que tan útils són per copsar la mentalitat social. És en aquest context que presentem aquesta *causa* del 1610. La muller d'un pastisser de Figueres acusa de violació l'organista de la parròquia, clergue certament, però potser no prevere. La gravetat de l'acusació justifica un precipitat viatge del marit i la muller de Figueres a la cúria episcopal de Girona, on es disposa la causa, que és, però, retirada un temps més tard... Hi ha hagut consentiment per part de la dona? Tot fa pensar que sí, donades les circumstàncies. I, de fet, no consta cap sentència ferma, malgrat que el pressumpte violador era a la presó episcopal de Bàscara. Segurament una pena pecuniària li fou imposada i va ser amonestat per tal de millorar els seus costums.

Paraules clau

Procés, Causa, Mentalitat social, Vida quotidiana, Costums, Organista, Violació.

Abstract

Judiciary processes are the most abundant source of information we have about daily life of the "*popolo minuto*" in old times. And the more interesting are those made before episcopal authorities, because they refer more directly to moral behaviour, so useful to understand the social mentality of the times. In this context, we present this "*causa*" of 1610. The wife of a pastry maker of Figueres accuses the organ player of the parochial church (a clergyman certainly, although probably not a priest) of violation. The accusation is retired later. Why? Maybe the woman was in agreement? It is probably so, because the process ends without a condemnation. In the episcopal prison of Bàscara, the presumed violator denies everything, and in fact the process ends without sentence. Probably the affair was arranged financially, and the organist was admonished to improve his way of life in the future.

Keywords

Process, "Causa", Social mentality, Daily life, Customs, Organist, Violation.

L'Arxiu Diocesà de Girona (ADG) conserva, entre els processos de l'antiga cúria episcopal de Girona, una *causa* incoada pel procurador fiscal eclesiàstic contra el clergue beneficiat i organista de l'església parroquial de Figueres mossèn Montserrat Llach, acusat de la violació de Margarida, muller del forner i pastisser Guillem Martí. El pastisser havia denunciat el cas davant la cúria episcopal per la condició clerical que tenia el violador presumptiu i, per consegüent, el procés s'havia substanciat a l'oficialia de la cúria de Girona.¹

La suposada violació (que l'organista inculpat nega en tot moment) hauria tingut lloc la nit del dilluns 12 al dimarts 13 de juliol de 1610, poc després de mitjanit i al domicili de la víctima, el marit de la qual era absent, de viatge a Castelló d'Empúries. Pel seu realisme i per la frescor que reflecteix la psicologia individual i social, aquest procés, com totes les causes conservades a l'ADG, constitueix una vertadera finestra oberta sobre la vida cotidiana de començaments del segle XVII, i mereix una atenta mirada per part de l'historiador.²

LA DENÚNCIA DE GUILLEM MARTÍ (GIRONA, 18 JULIOL DE 1610)

És el marit qui presenta la denúncia, el diumenge 18 de juliol, davant el canonge oficial Baltasar Riusech (que era al mateix temps vicari de Francisco Arévalo de Zuazo, bisbe de Girona del 1598 al 1611) als locals de l'*oficialia* o cúria episcopal de justícia, als baixos del Palau Episcopal de Girona, després

¹ Vegeu: ADG, *Processos Moderns*, núm. 5.348 (aquest procés estava antigament recollit entre els papers del notari Francesc Mestre i Corretger, i figurava catalogat dins d'aquesta unitat arxivística amb el núm. 154).

² La nostra contibució a l'obertura d'aquesta *finestra* sobre la vida cotidiana que són els processos eclesiàstics inclou els articles publicats als *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, vols. XLVI-2005, pàg. 131-157 ("Un procés d'inquisició a Girona, 1447"), XLVIII-2007, pàg. 83-124 ("Processos per incontinència, concubinatge i abusos en l'ADG"), XLIX-2008, pàg. 481-517 ("Documents notariais de la inquisició a Girona, 1572-1635"), a més del recentment aparegut (vol. LI-2011), en col·laboració amb Elvis Mallorquí, sobre la imposició de la clausura, amb motiu del procés de Constança Palol, monja embarassada del monestir de Sant Daniel, i del que es publicarà properament, en col·laboració també amb Elvis Mallorquí, a propòsit dels monjos assassins de Cruïlles, ambdós situats cronològicament al segle XIV. Per a un estudi tipològic del procés eclesiàstic, vegeu també el nostre article "Processos de la cúria episcopal de Girona (segle XVI)", publicat a la *MisceHània en honor de Josep M. Marquès*, per les Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona 2010, pàg. 344-356.

d'identificar-se com a Guillem Martí, forner i pastisser de Figueres (*"furnerius seu pastisserius ville de Figueriis"*) i de jurar veritat davant de Déu, tocant amb la mà dreta els sants evangelis. És una mica estrany que la denúncia es presenti, i que sigui rebuda pel canonge oficial en diumenge, però no hi ha dubte que el 18 de juliol de l'any 1610 es va escaure efectivament en diumenge, com es pot comprovar consultant el calendari perpetu de Capelli.³ Això pot fàcilment explicar-se per la indignació del marit, que, en ser informat del fet, va emprendre el viatge (en tartana) a Girona aprofitant el primer dia que va poder deixar el forn, i va reclamar la presència del canonge oficial i vicari, que rebé personalment la deposició del cas.

Aquesta denúncia porta data de 18 de juliol de 1610⁴ i es refereix a uns fets que van tenir lloc *"lo dia de dilluns prop passat"*, indicació que ens situa en un escenari corresponent a la nit del 12 al 13 de juliol de 1610.

La posterior declaració de Margarida deixa un espai en blanc al lloc de la data, i afirma que els fets van ser *"lo dia de dilluns que comptàvem [...] del passat mes de juliol, ...així que devia ser mitja nit, poch més o mancho..."* Com que la declaració de *na Martina* (nom popular que s'acostumava a donar a Margarida, muller de Guillem Martí) va tenir lloc el 20 de juliol, que era dimarts, no és possible que es refereixi al dilluns immediatament anterior, ni tampoc que s'allunyi cap a la nit del 5 al 6 de juliol, quan el marit era a casa. En l'interrogatori o *inquisitio* que es fa a l'organista inculpat, se li pregunta *"si ell, deposant, lo dia de dilluns que comptàvem desavuyt de juliol prop passat, en la nit isqué de la casa ahont estava en la vila de Figueres..."*,⁵ la qual cosa podria induir a situar els fets a la nit del 18 al 19 de juliol; però això no és possible,

³ *Chronologia e calendario perpetuo*, pàg. 76-77.

⁴ El text llatí de la denúncia o *depositio* diu així: *"sub anno a nativitate Domini millesimo sexcentesimo decimo, die vero decima octava mensis Julii eiusdem anni intitulata, Gerunde, et coram admodum reverendo domino Baltazare Riusech, iure canonico doctore, vicario in spiritualibus et temporalibus generali et officiali illustrissimi et reverendissimi in Christo patris et domini domini Francisci Arévalo de Cuaço, Dei et apostolicae sedis gratia Gerundensis episcopo et regio conciliario, advenit et personaliter comparuit Guillelmus Martí, furnerius seu pastisserius ville de Figueriis, habitus testis, qui, medio iuramento per ipsum prestito ad Dominum Deum et eius sancta quatuor evangelia manu eius dextera corporaliter tacta, dicto admodum reverendo domino vicario et officiali denunciavit sequentia..."*

⁵ Segons el text de les actes de la "inquisitio" o interrogatori que tingué lloc a la presó episcopal del castell de Bàscara el 23 d'octubre.

car llavors els fets s'haurien produït després de la denúncia, que ja hem vist que es va depositar el diumenge 18 de juliol. Per altra banda, l'al·lusió al "dilluns" 18 de juliol s'explica fàcilment si tenim en compte que el tribunal tenia a la vista una denúncia de data 18 de juliol que parla d'uns fets referits al dilluns, induint fàcilment a la confusió. I l'organista, una vegada decidit a negar-ho tot, no podia precisar la data d'un fet que negava.

Del text conservat en acta de les *inquisitiones* del procés, sembla deduir-se que el pastisser s'assabentà dels fets el dijous a la nit, com afirma la seva deposició (*"y no torní fins lo dijous: y, en ser arribat, la dita ma muller me comptà lo que tinch dit y denunciat"*) i que va aprofitar la festa del diumenge per a traslladar-se a Girona, trobar el canonge Riusech, dir-li que es tractava d'un cas greu i presentar una denúncia o *depositio* en deguda forma, el text de la qual oferim a continuació:

Molt reverent senyor:

Lo dia de dilluns prop passat, essent yo anat a la vila de Castelló per mos negocis, axí que devian ser prop de la mija nit del matex dia poch més o manco, no duptà mossèn Montserrat Llach, organista y beneficiat de la iglésia de la vila de Figueres, en companya de alguns altres, de anar y tocar a colps a la porta de casa mia que tinch en dita vila de Figueres y haont era Margarida, muller mia, la qual sentint que ad aquella hora li tocaven a la porta y responent-li ells ab sembláns paraules: "Obriu, na Martina!", pensant-se ella que era yo lo qui tocava, obrí dita porta, y encontinent los dits mossèn Llach (ab lo padrenyal ⁶ a la mà que aportava) y los altres de sa companya, los quals li posaren los padrenyals als pits y se agaffaren ab⁷ dita Margarida, muller mia, y ab forces y violències grans la llansàren per terra per a tenir ab ella tractes carnals per forsa, donant-li molts colps al ventre y pits (perquè ella no volia consentir a son carnal y desonest apetit) en contingència y perill de fer-se afollar⁸ per ser ella, com és, prenyada de tres o quatre mesos.

E com les coses sobredites sien dignes de gran punició y càstich, les denuncio a V. M. per a que sobre aquellas mane rébrer informació; y constant (com constarà) de la veritat, lo dit mossèn Llach ésser punit y castigat.

⁶ *Pedrenyal*: espècie de pistola que s'encenia per la guspira d'una pedra accionada pel mecanisme del gatell (d'on provenia el nom).

⁷ Ratllat: "ella...".

⁸ *Fer-se afollar*: patir un avortament.

*Interrogatus: Quis in premissis sciet verum?*⁹ Et dixit: La dita Margarida, muller mia, ho dirà, perquè yo no m'hi trobava, que (com tinch dit) era anat a la vila de Castelló y no torní fins lo dijous, y en ser arribat, la dita ma muller me comptà lo que tinch dit y denunciat.

*(Fuit sibi lectum, et perseveravit*¹⁰*).*

Observarem que el canonge oficial fa respectar escrupulosament els procediments, que prescrivien interrogar el denunciant sobre possibles testimonis i llegir-li l'acta de la denúncia, pel cas que no s'hagués reflectit degudament. El denunciant es ratifica plenament ("*et perseveravit*") cosa que fa encara més estranya la seva nova declaració exculpatòria del 4 de setembre.

Els fets denunciats éren especialment greus, a causa de la condició clerical del presumpte violador, Montserrat¹¹ Llach. El procés ens diu que era "clergue" i "beneficiat". El seu *benefici* era el càrrec d'organista parroquial, ofici molt apreciat al segle XVII, que sens dubte va ser el gran segle de l'orgue a les esglésies. No sembla, però, que fos prevere, i la causa contra ell incoada no reflecteix en cap moment que hagués rebut la ordenació sacerdotal.

A més de la violació, plena de circumstàncies agreujants (nocturnitat, engany, quadrilla...) hi havia l'acusació de port d'armes (*pedrenyals* o pistoles), cosa rigorosament prohibida a l'estament clerical per repetides disposicions sinodals.

LES "PROVISIONS" DEL CANONGE OFICIAL

En conseqüència, el canonge oficial pren immediatament una sèrie de decisions, que anomena *provisions* (del llatí *providere*, decidir sobre una

⁹ *Quis sciet verum?*: Aquesta és la interrogació clàssica de les *inquisitiones*: qui pot saber la veritat? Amb base a la dita qüestió es convoquen els testimonis (*testes*).

¹⁰ *Fuit sibi lectum et perseveravit*: una altra fórmula clàssica dels processos. Una vegada recollida la declaració del deponent o testimoni a l'acta, aquesta es llegia ("*fuit sibi lectum*") i, en cas de conformitat, s'afegia "*et perseveravit*". En cas contrari, es feien les correccions pertinents al peu de la declaració o, de vegades, als marges de l'acta.

¹¹ El nom de Montserrat, actualment exclusivament femení, era portat per molts homes als segles XVI-XVII, i encara més endavant.

qüestió, buscar solucions) amb caràcter urgent (“*incontinenti*”) i tramet el cas al procurador fiscal Pere Garau, ajudat per l'escrivà de la cúria Francesc Corretger, que hauran d'anar a Figueres, o a qualsevol altra localitat que s'escaigui, i procedir a la instrucció de la causa, interrogant els testimonis i aixecant les actes corresponents: “*dictus admodum reverendus dominus vicarius et officialis, verbo providit quod conferatur se venerabilis Petrus Garau, presbiter et fisci procurator* ¹², *una cum Francisco Corrager, scribe curie ecclesiastice Gerunde, cui comisit testium examinationem et iuramentorum receptionem in villa Figueriarum et in aliis locis ubi expedierit, ad recipiendum informationem super denunciatis*”.

El canonge Riusech pren encara una altra *provisió* important: ordena que l'organista sigui detingut i tancat a les presons del Palau Episcopal (*et quod dictus Llach capiatur, si capi potest, per dictos ministros, et captum in carceribus Palatii Episcopalis emancipetur...*). De fet, Llach serà interrogat el 23 d'octubre a les presons episcopals del castell de Bàscara, i seria possible que hagués estat empresonat des del 20 de juliol, quan l'escrivà Corretger incoa la deposició testimonial. Però el fet que l'interrogatori es faci al castell de Bàscara porta més aviat a pensar que, després d'un temps a les presons del Palau Episcopal de Girona, hauria quedat en llibertat (segurament mitjançant una *manlleuta*) per la retirada de la denúncia i la modificació de la deposició, per declaració exculpatòria que fan els esposos Martí el 4 de setembre. I així veurem com la suplicació que presenta Llach el 23 d'octubre a Bàscara indica que “*a alguns dies que està pres y detingut*”. Si la detenció hagués estat contínua, es tractaria no d'*alguns dies*, sinó de més de tres mesos.

LA “DEPOSICIÓ” DE MARGARIDA MARTÍ (FIGUERES, 20 JULIOL DE 1610)

En qualsevol cas, trobem l'escrivà Corretger interrogant la muller del pastisser el 20 de juliol de 1610, a Figueres. L'interrogatori rep el nom de *depositio* perquè es tracta de la persona interessada, diferenciant-lo així del testimoniatge presencial, exterior als fets, i va tenir lloc probablement als locals parroquials. Després d'identificar-se com a “*uxor Guillermi Martí, furnerii seu pastisserii ville iam dicte Figueriarum*” i de jurar veritat davant de Déu i

¹² Ratllat: “*curie...*”.

amb la mà sobre els evangelis (*"iuravit in animam suam ad Dominum Deum et eius sancta quatuor evangelia, manu eius dextera corporaliter tacta, se dicere et deponere veritatem omnimodam quam sciverit..."*), passa a declarar i diu així:

La veritat de les coses denunciades y de que ara só interrogada és que lo dia de dilluns que comptàvem [espai en blanc]¹³ del present y corrent mes de juliol, estant yo sola en ma casa (que Guillem Martí, mon marit, se'n era anat aquell dia a la vila de Castelló), axí que devia ser mija nit poch més o mancho, sentí que'm tocaven a la porta y encontinent me lleví del llit en que estava dormint y me acostí a la porta, dient: "Qui és axò...?" Y hoïnt yo que los de defora deyen: "Obriu, na Martina...!", pensant que era lo dit mon marit, encontinent obrí yo dita porta, y los dits Montserrat Llach y mossèn Francesch Ramera (los quals coneguí yo molt bé ab la claror qui entrava per dita porta) y altres que no'ls coneguí, promptament y ab molta fúria, ab los padrenyals que aportaven a les mans, entrant dins, comensaren de agafar-se ab mi, donant-me molts colps; y, en effecte, no podent-los yo resistir per més forces que fes, me llansaren en terra y lo dit mossèn Montserrat Llach se agaffà ab mi y (tenint-me los altres les mans y braços y cames) me conegué carnalment lo dit Montserrat Llach, violentant-me y per forsa, y fent de mi lo que li aparegué, ab gran perill de fer-me afollar per ser yo prenyada de tres mesos poch més o mancho. Y après, lo dit mon marit tornà de la dita vila de Castelló, y en ser ell arribat yo li comptí tot lo que tinch dit y deposit perquè ne donàs rahó a la justícia. Y assò és la veritat, per lo jurament que tinch prestat.

(Fuit sibi lectum, et perseveravit).

Remarquem alguns detalls interessants. La deposant és avisada de viva veu, cosa que fa estranya la confusió, car la veu del marit li devia ser prou coneguda. Declara, a més, que va reconèixer "molt bé" dues persones: l'organista Montserrat Llach i un altre, que identifica com a "mossèn Francesch Ramera" del qual no en tornem a sentir res, sense que ni la justícia eclesiàstica (si era clergue) ni la jurisdicció secular facin cap intent d'interrogatori. Però aquesta violenta intrusió a mà armada per part d'una quadrilla de disbauxats es contradiu amb el següent acte d'aquest drama de vida quotidiana, que té lloc el 4 de setembre del mateix any.

¹³ Ja hem vist que es tracta de la nit del dilluns 12 al dimarts 13 de juliol de 1610, i que el marit no ho va saber fins a la nit del dijous 15 de juliol, quan va tornar a casa.

UNA "DESENCULPACIÓ" MISTERIOSA

El 4 setembre de 1610, Margarida i Guillem Martí presenten, mitjançant el seu procurador Antoni Pellicer, una instància o *supplicatori* a la cúria episcopal de Girona, per la qual exculpen completament el mateix organista que han acusat el 18 i 20 de juliol. Per donar encara més força a l'exculpació, fan presentar un instrument o acta notarial feta davant el notari públic Narcís Casanoves i datat a Figueres el 30 d'agost de 1610. El *supplicatori* ha quedat consignat en els següents termes:

Supplicatorio per Anthonium Palliser, procuratorem inferiorum coniugum Martins

Il.lustríssim y molt reverent senyor:

Guillem Martí, pastisser de la vila de Figueres, y Margarida, muller de aquell, en dies passats feren denunciatio a la present cort ecclesiàstica contra de mossèn Montserrat Llach, clergue beneficiat de Figueres y altres, los quals, per inductio de algunes persones que contra dit mossèn Llach tenian mal ànimo, lo inculparen malurosament dient que dit Llach un dia de dilluns en la nit era entrat en la casa de dit Martí, estant ell absent de la dita vila, ab nom ficta, y que essent dintre dita casa avia violentada y coneguda a dita sa muller, com més llargament ab dita denunciatio se conté.

Y com dits cònjuges Martins (senyaladament dita Margarida, sa muller) aia feta reflexió ab dit negoci y pensat millor ab lo cas, y estime més la salvació de sa ànima que totes les complacències del món, ha fet desenculpament ab acte rebut en poder de mossèn Narcís Casanoves, notari públich de Figueres, a trenta de agost més prop passat, narrant ab aquell tota la veritat del negoci.

Y perquè en esdevenidor ni dit mossèn Llach ni los altres nominats ab dita denunciació patescan en algun temps dany ni despeses, supplican a V. M. dits cònjuges Martins sia servit manar incertar dit acte de desenculpament en dita denunciació y enquesta. Y, si danys alguns per rahó de dita enquesta han patits, se offer restituïr-los y satisfer-los.

Lo offici, etc. Et licet, etc. Altissimus, etc. (Amat).

El canonge oficial es veu, doncs, obligat a dictar una *provisió* insertant el *supplicatori* i l'acta notarial al sumari i a enviar-ne tot seguit una còpia a Pere

Garau, el procurador fiscal, mitjançant el *nunci* o missatger de la cúria (del qui sabem el nom: Joan Belloch) que li entrega personalment: "*omnia et singula in ea contenta ipsa et eademmet die fuerunt intimata et notificata dicto venerabili Petro Garau, fissi procuratori prefato, personaliter, mediante intime cartello in eius posse dimisso per Joannem Belloch, nuntium curie ecclesiastice Gerunde...*" Ja veurem que el fiscal no va quedar gaire convençut, i després d'estudiar els "desculpaments" va fer interrogar l'organista el 23 d'octubre. Poc però podia fer, havent-hi pel mig un instrument notarial en forma, molt extens, redactat en llatí i transcrit a l'expedient del procés. No es conserva el document original, que tenia sens dubte el solemne suport d'un pergamí; però el registre d'aquesta acta o "instrument" presenta la forma següent:

L'INSTRUMENT NOTARIAL D'EXCULPACIÓ (FIGUERES, 30 AGOST DE 1610)

Narcís Casanoves, notari reial, públic i *collegiatus*, és el regent de la notaria i escrivania públiques de la vila i batllia de Figueres i actua en nom de les autoritats municipals ("*pro universitate eiusdem ville*"¹⁴). Rep la compareixença de Margarida, que declara haver fet denunciar Montserrat Llach a la cúria episcopal per violació, i diu que aquesta denúncia va ser ocasionada per la indignació que li va produir que li destrossessin dos garbells de cuir que tenia a casa: "*occasione cuius fuit fracti et fere per totum devastati duo cubuli coreacei, sive 'garbells de cuyro' pro garbellando... que omnia supradicta et alia in dicta denunciatione et in aliis denunciationibus contenta, dixi et denuntiavi inducta et seducta in quantum dixi violenter...*" No diu com van entrar els responsables de la destrossa, dels quals parla en plural, però diu que no és veritat el que abans havia declarat (sota jurament), de manera que ara resulta que no l'havien violada ni "coneguda carnalment" i que havien entrat a la casa per les bones, malgrat que sembla molt estrany que uns visitants tan educats es dediquin a destrossar garbells de cuir: "*nech aliter me carnaliter cognovissent et fornicassent et falso motivo in domum intrassent...*".

¹⁴ El nom d'*universitat*, actualment reservat a les institucions acadèmiques, es feia servir a l'antic règim per designar els municipis. El principi és el mateix: la *universitas* o conjunt de membres d'un municipi o el conjunt de professors i alumnes, agrupats o "ajuntats" amb finalitats municipals o acadèmiques.

Com a motius de tan sorprenent actuació, a més de la indignació abans esmentada, addueix la por que tenia que el marit la castigués a cops de bastó per les destrosses: “*timendo me dictus vir meus baculo vel aliter me percuteret...*”. Més misteriosa és l'al·lusió a la seducció i el suborn de persones malèvoles: “*ex subornatione, inductione, persuasione et seductione aliquarum personarum*”, de les quals no dóna detalls. En aquest punt coincideix exactament amb la deposició i el suplicatori presentat per mossèn Llach el 23 d'octubre (“*per alguna informació sinistra...*”), que tampoc no dóna cap més detall. És molt probable que la coincidència no sigui casual, sinó fruit d'un acord entre ells. I podria ser que es referís al xantatge de persones que ja coneixien l'existència d'una relació entre l'organista i la fornera, sense que quedi clar del tot. Es podria suposar que mossèn Llach i Margarida mantenien relacions feia ja algun temps, que van ser conegudes per alguns veïns, i que la fornera va acusar l'organista davant del seu marit per tal d'avançar-se a la seva probable indignació en assabentar-se dels fets.

En tot cas, ella reconeix que va obrir voluntàriament la porta a mossèn Llach, i és ben significatiu que aquí passa de cop a parlar d'ell en singular: “*cum sit verum et certum quod ego ex mea propria determinatione ac libera et spontanea voluntate hostium dicte domus mee aperui dictum dominum Llach clare et aperte, antequam aperirem cognoscendo...*”. També diu que la casa estava a les fosques, i que ella no va encendre cap llum ni foc, i per això precisament van trepitjar i espatllar els garbells, “*cum non esset lumen accensum neque ignis*” (manera realment sorprenent de rebre les visites en una casa, passada la mitjanit).

Margarida, d'acord amb el seu marit i en descàrrec de la seva consciència (“*pro exoneratione consientie mee*”), exculpa totalment mossèn Llach i demana que sigui posat en llibertat conjuntament amb “els altres” (dels quals només un ha estat nominalment citat), i insisteix un altre cop que ha actuat “*ex persuasione et inductione predictis*”.

LA “DEPOSICIÓ” DE MONTSERRAT LLACH (CASTELL DE BÀSCARA, 23 D'OCTUBRE DE 1610)

Gran degué ser la sorpresa del procurador fiscal Pere Garau en rebre la inesperada visita del missatger de la cúria i la còpia del suplicatori del 4 de setembre, acompanyada de l'acta notarial, i és prou evident que va prendre

el seu temps (més d'un mes) per tal d'examinar amb tota calma la situació. Com a jurista, prou devia comprendre que no tenia ja cap altra possibilitat, excepte fer pagar els costos dels procediments. Però les nebuloses vaguetats i contradiccions de les exculpacions van fer potser que decidís fer un últim intent: procedir a l'interrogatori i rebre la deposició de mossèn Llach.

Llach estava ja probablement en llibertat a Figueres en virtut de les provisions preses a partir del suplicatori del 4 de setembre, encara que, com dèiem, devia ser en forma de *manlleuta* o llibertat provisional a disposició del tribunal. El fiscal va, sens dubte, ordenar la seva detenció al castell de Bàscara. Així ho diu l'acusat, "*que està pres y detingut de manament de V. S.*". El castell de Bàscara, més a prop de Figueres que les presons del Palau Episcopal, era —com tota la vila i el seu terme— una antiquíssima possessió dels bisbes de Girona, que la reberen en franc alou per donació dels reis francs l'any 817, al moment de l'organització de la Marca Hispànica pels carolingis. Va ser castell episcopal durant un mil·lenni i tenia una presó (de la qual encara es conserva la famosa torre) comparable a la de la Bisbal o a les del Palau Episcopal de Girona. Aquest castell va ser volat pel general napoleònic Suchet a començament de 1814.

Mossèn Montserrat Llach compareix el 23 d'octubre de 1610, i la seva intervenció fa en tot moment la sensació de seguretat i d'idees clares. La seva línia de defensa és molt senzilla: nega en tot moment l'acusació, que es deu a "*alguna informació sinistra*". La requisitòria de la cort reproduïx els capítols d'acusació continguts a la denúncia de Guillem Martí i a la deposició de Margarida. Però la resposta de l'organista és contundent: "*No passà tal ni és veritat, ni may no he portat pedrenyal armat, ni·l sé armar, ni só stat en casa dita Martina*".

L'encausat sap molt bé que les exculpacions del 30 d'agost i 4 de setembre li donen una posició jurídica inatacable, que només se li podria complicar per confessió pròpia o per la improbable denúncia d'algun dels seus còmplices, si tant és que van realment existir. La seva mateixa seguretat ja indueix a pensar en la complicitat de Margarida Martí. Com ja hem dit, és poc probable que una dona casada del segle XVII obrís la porta a un desconegut, passada la mitjanit, "*pensant-se ella que era el marit qui tocava*". La veu del marit li era prou coneguda, encara que suposem que —per alguna raó poc probable— ell mateix no disposés de les claus de casa seva; i a més és poc versemblant

que fes el viatge des de Castelló d'Empúries ja de nit, podent tornar més còmodament al matí, si ja havia acabat el que havia de fer. No oblidem que les ciutats tenien encara muralles i guaites, que es feia un toc de queda nocturn (el significativament anomenat "*cymballum latronis*") i que els camins no eren segurs a la nit.

L'organista addueix, a més, la falta que fan els seus serveis per al bon funcionament dels oficis eclesiàstics: "*y fassa molta falta en la iglesia de Figueres perquè té obligació de sonar lo orgue de dita iglesia...*". És el mateix argument al qual s'acollirà mossèn Ramon Renovau, prevere i organista de Castelló d'Empúries el 31 de maig de 1629, detingut per concubinatge: "*per la falta que fas de mon ofici de organista i faria estas festas de Pasqua de Esperit Sant...*".¹⁵ Llach s'ofereix, a més, a donar espontàniament una *caució* per tal de gaudir de la corresponent *manlleuta*. En l'antic dret català, llavors vigent, les *cautiones* previstes pel dret romà tingueren plena efectivitat, assegurant les fermances per mitjà de penyores o dipòsits i també per *caució* personal o *manlleuta*, formalitat per la qual el jutge posa en llibertat provisional un pres sotmès a procés, mitjançant la *fermança* o fiança que hom dóna per respondre que algú es presentarà sempre que li ho manin.

El mateix 23 d'octubre de 1610, el canonge oficial, vistes la deposició i suplicació de mossèn Llach, dicta provisió i el deixa en llibertat provisional ("*providet quod relaxetur a dicta detentione cum cautione, sub sacramento et homagio...*") segurament mitjançant un dipòsit per part de l'encausat, que és condemnat, a més, a pagar tots els costos dels procediments i els drets de la fiscalia en un termini de sis dies i sota pena de 25 lliures en cas de retard. És, doncs, evident que, en el fons, no se'l considerava innocent, i que la lenitat de la provisió es devia a la manca de proves.

¹⁵ ADG, *Processos Moderns*, núm. 2.348. Vegeu la suplicació situada al final del procés al nostre article, ja esmentat a la nota 2, "Processos per incontinència, concubinatge i abusos en l'ADG", publicat als *Annals de l'IEG*, vol. XLVIII-2007, pàg. 113: "Senyor, no obstant que me podria defensar de lo que me han imposat, ab tot i això, sotmetent-me a la benignitat de V.M., per la falta que fas de mon ofici de organista, i faria estas festas de Pasqua de Esperit Sant [*al marge*: en la comunitat de Castelló], soplco a V.M. se servezca de despedir lo més prest sia possible mon negoci...". A la mateixa pàgina recordàvem (i insistim en l'observació) que aquells fets, com els del present article, ocorrien durant el gran segle de l'orgue a les esglésies. I, afegim ara, en dues localitats properes (Figueres i Castelló) i amb pocs anys de diferència (1610 i 1629).

Pel seu interès, presentem a continuació la transcripció completa de la deposició i suplicació de mossèn Montserrat Llach, seguides de la corresponent provisió del canonge oficial i vicari general Baltasar Riusech, autenticada pel notari de la cúria episcopal:

Die vigesima tertia mensis Octobris anno a nativitate Domini millesimo sexcentesimo decimo, in villa de Bàscara, deposuit Montserratus Llach, clericus beneficiatus in ecclesia ville Figueriarum, testis deponens in facto proprio absque iuramento, in alieno vero ut testis cum iuramento.

Et primo fuit ipse testis interrogatus: Si sap ni presum per què està detingut y se-l vol exhigir la depositio?

Et dixit: No, señor.

Interrogatus: Si ell, deposant, lo dia de dilluns que comptàvem desavuyt de juliol prop passat, en la nit isqué de la casa ahont estava en la vila de Figueres y per quins negossis y fins a quina hora stigué en dita nit fóra dita casa y en companyia de qui anava?

Et dixit: De tant de temps ensà, no'm recorda.

Interrogatus: A quina hora anà ell, testimoni deposant, en dita nit en companyia de altres a tocar a la porta de Margarida Martina, muller de Guillem Martí, pastisser y forner de la vila de Figueres?

Et dixit: Jo no y aní tocar en dit ni altres vespres.

Interrogatus: Si coneix a dita Martina, y en quina opinió la té ell, deposant?

Et dixit: Jo la coneix de vista, y no la he tractada; y quant per mi, la tinch en opinió de dona de bé.

Interrogatus: Com pot dir ell, deposant, que dit vespre no anàs a tocar a la porta de dita Martina y que la tinga en tan bona opinió, perquè té la cort informatió

de que ell, deposant, en companyia de altres, dita nit a la mitja nit anà a tocar a la porta de dita Martina, essent son marit fóra de casa y de la dita vila de Figueres, com ho sabia ell ¹⁶, deposant, molt bé, y en ¹⁷ avent tocat en dita porta, li respongué dita Martina y digué: “Qui és axò...?” y ell, deposant, li digué: “Obriu, na Martina...!” y ella, pensant que era dit son marit que tornava, li hobre la porta y ell, deposant, en companyia de altres, entrà en dita casa de dita Martina ab molta fúria, ab lo pedrenyal que aportava a la mà, y se agaffà ab ella donant-li colps y la llansà per terra y violentant-la ab violència y forses la conegué carnalment y feu d'ella lo que li paragué? Y axí, que diga la veritat del que passà...!

Et dixit: No passà tal ni és veritat, y ¹⁸ may no he portat pedrenyal armat, ni-l sé armar; ni só stat en casa dita Martina.

[De puny i lletra del deposant:] *Jo, Montserrat Llach, he depositat lo sobre escrit.*

Adjunta a la deposició de mossèn Llach figura la suplicació final, que era costum de fer al final de l'interrogatori si el deponent tenia alguna petició a fer. En el cas de l'organista, demana poder tornar a les seves funcions, encara que sigui sota fiança. I, de fet, així se li concedeix en una “provisió” que equival a un sobreseïment provisional sota jurament, que, per manca de continuïtat, es va transformar probablement, amb pas del temps, en definitiu. És condemnat, però a pagar les despeses o costs del seu interrogatori i a depositar una fiança de 25 lliures:

Supplicatio oblata per dictum deponentem Montserratum Llach

Illm. y molt Rvm. Señor:

Montserrat Llach, beneficiat y organista de la iglésia de Figueres, a alguns dies que està pres y detingut de manament de V.S. per alguna informació sinistra, e com dit Llach no tinga culpa ni haja delinquit y fassa molta falta en la iglésia de Figueres

¹⁶ Ratllat: “testimoni...”.

¹⁷ Ratllat: “essent...”.

¹⁸ Ratllat: “entre altres coses...”.

perquè té obligació de sonar lo orgue de dita iglésia, supplica per ço humilment a V.S. sia servit manar-lo relaxar de la captura en que està per a que puga anar a complir sa obligació, al manco ab idònea manlleuta y cautio, la qual se offer prestar y fer tot lo que per V.S. li serà manat, lo offici de V.S. humilment implorant.

Que licet, etc. Altissimus, etc. Montserrat Llach, en causa pròpia.

Provisio: Presentata die 23 Octobris 1610 in villa de Bàscara. Et providet quod relaxetur a dicta detentione cum cautione, sub sacramento et homagio, ad penam viginti quinque librarum de se representando infra sex dies post requisitionem fiendam in domo venerabilis Gabrielis Deu, beneficiati ecclesie Gerundensis; et solvat expensas et iuria fiscalia interrogationis. Provisa per Illm. et Rmum. Dompnum. Gerunde, die 23 Octobris 1610. (Franciscus Vilella, notarius.)

